

ZORICA VITEZ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

LEGENDA O PICOKIMA U SVJETLU GLOBALNE I NACIONALNE (KULTURNE) POLITIKE

Legenda o Picokima je priredba koja se od 1968. godine održava u podravskom gradu Đurđevcu. Tijekom vremena postala je važnim događajem lokalne sredine i uporištem njezina identiteta. Središnji sadržaj trodnevnog događanja je scensko uprizorenje usmene predaje o obrani đurđevačke utvrde od Turaka i o podrijetlu nadimka *Picok*. U naše dane *Legenda o Picokima* dobiva svoje mjesto na Listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske, odnosno prerasta lokalni značaj zahvaljujući hrvatskoj kulturnoj politici i globalno proširenim aktivnostima UNESCO-a.

Ključne riječi: predaja, *Picoki*, kulturno dobro, zaštita

Godine 1968. u Podravini, u Đurđevcu, pripremao se 6. susret mladih sjeverozapadne Hrvatske, u to doba važan i veliki skup za koji su Đurđevčani trebali osmisлити odgovarajući program. Uz uobičajene sadržaje takvih susreta prihvaćena je i zamisao da se o toj prigodi izvede uprizorenje predaje o obrani đurđevačke utvrde od Turaka. Oslanjajući se na predaju, a prema zamisli Ante Perokovića, scenarij s naslovom *Napad Turaka na Stari grad* napisali su prosvjetni radnici Vlasta Toplak i Martin Mihaldinec, a predstavu je režirao Pavle Mihajlović, iskusni redatelj-amater. Izvedena je na mjestu o kojemu predaja govori, pred đurđevačkom utvrdom Stari grad. U izvedbi su sudjelovali brojni Đurđevčani i stanovnici drugih podravskih mjesta, amaterski glumci i pjevači, članovi kulturno-umjetničkih i sportskih društava, vatrogasci i školarci, a dragocjeno je bilo i tehničko znanje i iskustvo suradnika za ozvučenje, osvjetljenje, scenografiju i pirotehničke efekte.¹

¹ Podaci o nastanku i povijesti *Legende o Picokima* preuzeti su iz članka Vesne Petrović-Peroković "Picokijada od ljeta do ljeta" objavljenog u *Đurđevačkom zborniku 1996.*, članka Marinka Ivaniševića "Kako je nastajala scenska izvedba *Legenda o Picoku*" objavljenog u *Podravskom zborniku 2006.* godine i novinskih članaka koji su pratili pojedine izvedbe.

Ideja i ostvarenje scenskog prikaza predaje uključilo je mnoge ljude, emotivno i stvaralački ih angažiralo te povezalo. Planiranu prvu izvedbu onemogućila je kiša, ali je priredba održana tjedan dana poslije. Domaću su publiku oduševile masovne scene borbe Turaka i branitelja tvrđave, konjanici i zaprege, svjetlosni i zvučni efekti. Izvedba predstave oslanjala se na tonsku snimku (matricu) koja je urađena u đurđevačkom radijskom studiju, što znači da su dijalogi, glazba, šumovi i neki tonski efekti snimljeni te emitirani razglasom. To je osiguralo dobru čujnost na velikom otvorenom prostoru, ali i dinamiku predstave te je vjerojatno uvelike pomoglo glumcima-amaterima; isti postupak primijenjen je u svim izvedbama, pa i u najnovijim.

Unatoč zadovoljstvu izvođača i publike druga je izvedba uslijedila tek 1974. Otada je izvođena redovito osim 1976. i ratne 1991. Sedamdesetih je godina inscenacija predaje bila poznata i pod nazivom *Zakaj nam vele Picoki?*, a za cijelu se priredbu proširio popularni naziv *Picokijada*. Zaživjela je i ideja o višednevnoj manifestaciji s kulturnim, športskim, gospodarskim i turističkim sadržajima. Neko je vrijeme manifestacija nazivana *Picoki, legenda i ljeto*, a središnji događaj, inscenacija predaje, dobila je novo ime: *Legenda o Picokima*. U tisku se susreće i naziv *Legendarenje*, a ponegdje se zavičaj *Picoka* naziva *Picok(en)land*.

S vremenom se za uprizorenje predaje uz sudjelovanje amatera angažiraju i profesionalni redatelji, glumci i tehničko osoblje, posuđuju se ili izrađuju kostimi, rekviziti i scenografija. Za pomoć se obraćaju virovitičkom, varaždinskom i osječkom kazalištu, zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu i Gradskom kazalištu Gavella te negdašnjem "Jadran filmu". Nekoliko je godina priredbu režirao zagrebački glumac Drago Bahun, koji je 1977. "po narodnoj predaji" napisao scenarij *Legenda o Picokima (pučka igra)*. Iste su godine Drago Bahun i Đuro Šaban (pravnik i kajkavski pjesnik, poznat i pod pseudonimom Jura Stubičanec) prijavili Autorskoj agenciji u Zagrebu scenarij ljetnih priredbi u Đurđevcu pod nazivom *Đurđevac: legenda i ljeto '77*, ističući da bi Đurđevac mogao postati središte kulturnih i zabavnih priredbi, mjesto za rekreaciju i odmor, da ima "autorsko pravo" na *Legendu o Picokima* i Stari grad kao pozornicu za spektakle.

Stalno se provlači dilema o jeziku, odnosno dijalektu ili lokalnom govoru na kojem bi se uprizorenje trebalo izvoditi, te o sudjelovanju profesionalnih kazalištaraca. Poslije Drage Bahunu opet se uprizorenje povjerava domaćim, neprofesionalnim redateljima (Borislav Markešić,

Autorica ovoga članka, kao članica Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske, imala je uvid u dokumentaciju Ministarstva kulture u postupku uspostavljanja privremene zaštite kao i upisa *Legende o Picokima* u Listu nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Kao članica Povjerenstva 2006. godine nazočila je izvedbi *Legende o Picokima* i za Ministarstvo kulture napisala svoje mišljenje o prijedlogu za njezin upis na spomenutu Listu.

Marinko Ivanišević) i glumcima da bi godine 2006. bili angažirani zagrebački redatelj Krešimir Dolenčić i glumac Vid Balog. Njihov izbor nije slučajna: obojica su uspješni profesionalci, ali i podrijetlom Podravci. Dolenčić je posebice vješt režiranju spektakla s brojnim sudionicima, a Balog je, angažiran kao glumac i kazališni pisac, izmijenio scenarij i dao prevlast kajkavskom govoru i podravskom folkloru.

I za najnoviju izvedbu profesionalno je učinjena zvučna snimka cijele predstave u kojoj su glavne uloge snimili profesionalni glumci. U živoj su ih izvedbi zamijenili domaći glumci-amateri, članovi konjičkih i kulturno-umjetničkih društava, te školarci. Uz izvrsno ozvučenje i rasvjetu scene sa Starim gradom u pozadini brojni su izvođači *Legende o Picokima* 2006. godine djelovali vrlo uigrano i uvjerljivo, a brojna publika pozorno je pratila predstavu, odobravalu i pljeskala.

U novije vrijeme cijela priredba nosi ime *Legenda o Picokima* iako njezin program obuhvaća tridesetak i više različitih priredbi i događanja: športske i zabavne priredbe, likovne i etnografske izložbe, izložbe kolača, povorke kola s prizorima podravske običaja i zanata, gostovanja amaterskih i profesionalnih kazališta, folklornih društava te estradnih umjetnika. Od samih početaka priredbu prate mediji, osobito tisak i radio, ali i televizija; u tisku se, lokalnom i zagrebačkom, ponajviše javljaju podravski autori. S vremenom je sve veća uloga Turističke zajednice Đurđevac i nastojanja da priredba postane turistički prepoznatljivom. Sve je više i gospodarskih sadržaja i s time povezanih promidžbenih pothvata i sponzorstava, ali i nastojanja da se o priredbi čuje i izvan Podravine te da joj se osigura društveni ugled.

O predaji i njezinu uprizorenju

Predaja prema kojoj je nastala đurđevačka priredba može se prepričati ovako: Turci su dugo opsjedali đurđevačku utvrdu, računajući da će braniteljima i stanovništvu koje se sklonilo u utvrdu ponestati hrane. No, branitelji utvrde su ih nadmudrili: iz topa su na neprijatelje ispalili svog zadnjeg pjetlića – *picoka*, na što su Turci odustali od opsade i otišli. Po tom je pjetliću nastao nadimak *Picoki*.

Predaja se oslanja na povijesne događaje iz 16. stoljeća kada su Turci više puta opsjedali đurđevačku utvrdu i otišli ne osvojivši je.² Ona pripada međunarodno poznatim povijesnim predajama, ali i etimološkim jer pokušava tumačiti podrijetlo imena *Picok*.

Predaje o opsadama gradova koje računaju s izgladivanjem branitelja poznate su odavna i na više strana. Lokalne inačice razlikuju se prema

² Želeći povezati đurđevačku predaju s povijesnim događajima, većina se autora poziva na djelo Rudolfa Horvata *Hrvatska Podravina* iz 1933.

domišljatim dokazima kojima branitelji pokazuju neprijatelju da imaju dovoljne zalihe hrane. Pišući 1978. godine, među ostalim, i o đurđevačkoj priredbi i predaji, Maja Bošković-Stulli spominje primjere iz ruskog srednjovjekovnog ljetopisa, iz njemačke i talijanske literature te iz Hrvatske: iz Lobora u Hrvatskom zagorju i iz Istre, gdje je prema predaji junica spasila grad Mutvoran od Atile, ali i od Francuza (Bošković-Stulli 1978:22).

Predaje o turskim opsadama sa sličnim završetkom poznate su i u drugim europskim zemljama koje su bile ugrožene turskom najezdom; primjeri vezani uz opsadu Beča govore o bacanju slanine u jame koje su Turci kopali pred zidinama, o vješanju slanine na zidine, ali i o drvenoj obojenoj imitaciji šunke koja je također zavarala Turke (Marks 2001:78).³

Hrvatska folkloristika razlikuje predaje od legendi ili legendarnih pripovijedanja koja govore o čudima svetaca. U nas je veoma poznata legenda o sretom završetku turske opsade sinjske utvrde za koju se zasluge pripisuju Majci Božjoj, odnosno Gospi Sinjskoj. Folkloristi, dakle, ne bi podravsko pripovijedanje o *picoku* i Turcima nazvali legendom, što ne znači da Đurđevčanima treba osporiti izbor imena njihove priredbe.⁴

Predaja o opsadi đurđevačke utvrde više je puta zapisana i objavljena, a ti zapisi svjedoče o njezinim inačicama. Đurđevčani, predlažajući *Legende o Picokima*, kao najstariji spominju zapis Tome Jalžabetića iz 1898. godine te zapis upravitelja pučke škole u Đurđevcu Ante Bursića iz 1915. godine.

Jalžabetić je bio suradnik Stjepana Radića (do njihova političkog udaljavanja); u današnjem Odsjeku za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti čuva se njegov rukopis u kojemu je zabilježio đurđevačku predaju:

Kraj sela na peske je jedna nizina obraščena s travom, koje narod veli Kraleva jama. Vezda je došlo selo već do ote jame. Stari ludi vele, da je vu te jame bil turski logor, dok so bili Turci na grad se Gjurgjevcu navalili. Dok so vidli, da nemro grada predobiti, a od sakoje strane neso mogli ni do njega, onda so šteli prisiliti naroda, da se od glada preda. Obsedanje je dogo trajalo i već je v gradu bila skoro rana potrošena. Pak je bil nastal straj. Jedna baba se domisli i speče pogačo i jednoga pevca, i to so nekak puščali u turski logor.

Kad su Turci vidli, da ovi iz grada hičo med nje kruva i pečeno meso, mislili so da im se špotajo i š nji norca delajo; tobože, kak bi vi nas zgladom prisilili na predajo, a mi imamo i preveč rane. I onda se Turci

³ Odabir svinjskog mesa očigledno nije slučajan jer ga Turcima – muslimanima brani vjera.

⁴ Majka Božja Kamenita, odnosno njezina slika navodno je otjerala Turke od Zagreba usmjerivši na njih kišu koštica od šljiva (Marks 1994; tekst 21; 2001:77). Ovaj primjer podsjeća na ulogu šljiva i njihovih koštica u predaji o kralju Beli i obrani od Tatara Grada Kalnika kraj Križevaca. U nas i drugdje poznate su i predaje koje istjerivanje Turaka povezuju s lokalnim običajima koji su, navodno, prestrašili i otjerali Turke: pokladni likovi i njihovo ponašanje ili povorke *kraljica/ ljelja* sa sabljama.

podigli i Gjurgjevca ostavili. Ali so im ostavili i novo ime (pridevek) picoki, a to zato kaj je baba s picokom /pevcom/ Turce prevarala.

Zapis iz 1915. glasi:

O tom gradu (Đurđevcu, nap. autora) imade u narodu priča, da kad su ga jednom Turci opsjedali i htjeli gladom prisiliti na predaju, da su branitelji grada zadnjeg pijetla metnuli u top i ispalili u turski tabor, koji je bio u Pijeskima. Turci misleći, da imadu branitelji još puno hrane, dignu opsadu i otiđu.⁵

U rukopisnoj zbirci Zvonka Lovrenčevića *Narodne priče iz okolice Bjelovara*, koja se čuva u Institutu za etnologiju i folkloristiku (IEF rkp 418 iz 1963., zapis 87), nalazimo Lovrenčevićev zapis predaje nastao 1951. (kazivao Stjepan Ružić, rođen 1875. u Đurđevcu):

Picoki. Došla jena turska vojska pod Đurđevac – vodil ju je sam Sokolović paša. Opkolili oni grad. Nišće ni mogel van ni nuter. Pozivali Turki Đurđevčane da se predaju, ali oni se neso dali fkanit.

Vele njima Turki:

"Dobro, dobro, bute vi već videli, bute vi već ogladneli, a onda vam već spasa ne bu."

Tak je i bilo. Ljudi su v starom gradu već skorom se pojeli, al se durati moralo kajti se drugač ni moglo. Se ne znalo kaj je gorše ili hmreti od glada ili od Turčina. Kak je hrane ponestalo vidlo se da je blizu kraj. Ostal im je samo još jen picok i jen kruv. Stem se ne moglo nikom i nikaj pomoći. Al se onda jen čovek zmisлил pak on njima pove ovak:

"Ludi, znate vi kaj! Denemo mi tog picoka i kruva f top pak mi to na Turke ispalimo. Tak i tak od njih već hasne ni, a itak se morti Turki splašiju." – Tak su i fčinili i Turki su se strašno splašili i rekli: "Joj, koliko ovi još imaju picokof i kruva. Bežmo mi!"

Pobegli oni a Đurđevčani veseli ostali živi i zdravi.

Lovrenčević je zabilježio da je kazivač bio "po zanimanju svirac – guslač u svatovima i drugim prilikama. Pismen". Priču je čuo "od oca u djetinjstvu, koji se jako ponosio da je 'picok'. Od 'gospode' pak da je čuo da se taj kraj oko Đurđevca naziva 'Picokenland'".

U rukopisnoj zbirci Miroslava Doleneca *Hrvatske narodne pripovijetke, bajke, predaje, anegdote i pošalice*, također pohranjenoj u Institutu za etnologiju i folkloristiku (IEF rkp 1197 iz 1986.) nalazimo zapis koji je autor naslovio *Zakaj Đurđevčanom vele Picoki*, s podnaslovom *Predaja iz Đurđevca*. Zapis je nastao prema kazivanju Petra i Ane Ređep iz Đurđevca u svibnju 1978; kazivanje je snimljeno magnetofonom, a zbirka donosi autorovu transkripciju te snimke (broj zapisa 165):

⁵ Preuzeto iz recenzije *Legende o Picokima* doc. dr. sc. Velimira Piškorca, kojemu zahvaljujem na dopuštenju citiranja njegova teksta.

Tak se pripoveda da so ljudi čuli jednoga dana da će Turci napadati grad i tu so zgradili grada. Od toga sela Sošice jedan po jedan čovek je bil i tak so cigla po cigla jeden drugomu dodavali i gradili so grada.

I grada su podigli i si so stali vu ot grad. I tu so – dakak – imali svojega vladara, koj je s njimi komanderal. I tu je te svet bil nutre i napadali so Turci od Peskov. To se je zvalo negda Kraljeva jama. Tu so se Turci dekuvali. I Turci so napadali grada i podjenoma opsakali, ali je tu bila jena stara žena nutre. Ona je čuvala za svojega sina pefca i kruva. Ali je nejin sin poginol. A nesu se nikak mogli Turcev rešiti i ona se dosetila i rekla je da nek deno toga pefca i kruva v top i nek ga puste prama Turkom. A te Turec, Alama-beg, se je strašno iznenadil. On je nje prisiljuval glađu, da se bodo predali od glada. Ali dok je zgledal toga kruva i toga pefca, on je rekel:

– Pa Đurđevčani imajo još jesti za sto godina. Ne možemo im ništa!

I tak je odvinol od Staroga grada, a Đurđevčani so odonda ostali picoki, kad se za mladoga pefčeca, pohanca, veli po domače – picok!

Dva posljednja primjera usmene predaje, bez obzira na eventualne manje intervencije autora zbirki, pokazuju kako se predaja u pojedinačnim kazivanjima različito oblikuje, ističe različite pojedinosti, mijenja imena i spol aktera (Sokolović paša/Alama beg, muškarac/ žena kao predlagač varke s pjetlićem) i drugo. Riječ je o poznatim značajkama usmenih pripovijedanja, te na ovome mjestu valja podsjetiti da usmena predaja o opsadi Đurđevca živi danas, kao i prije, u mnoštvu inačica. Jednu od njih nalazimo i u izboru *Sto najljepših legendi iz hrvatske prošlosti* (Đurić 1996:61). Pretočena u pisane scenarije za scensko uprizorenje predaja poprima novi oblik i pripada drugoj književnoj vrsti.

No, scenske izvedbe tih scenarija očigledno imaju i povratni učinak: nedvojbeno je da one šire i održavaju predaju o turskoj opsadi i postanku nadimka *Picok*, odnosno onu inačicu predaje koja je u scenariju ispričana monologom pripovjedača i dijalozima dramskih lica. Ne znamo prenosi li se i u kojoj mjeri ta predaja danas i tradicijskim, usmenim putem, ali je sigurno da izvedbe njezina uprizorenja znače i njezin suvremeni život u lokalnoj sredini, odnosno da predaju prenose novim naraštajima Đurđevčana i drugih Podravaca. Moguće je da predaja prenesena scenskim uprizorenjem nastavi dalje usmenim putem. Primjerice, citirani zapis M. Doleneca iz 1978. mogao je nastati i na osnovi četiriju izvedbi đurđevačke priredbe te njihovih odjeka u lokalnoj sredini i medijima (za razliku od Lovrenčevića, Dolenec ne bilježi odakle kazivači znaju predaju). Scenarij Drage Bahun a i pripovijedanje Dolenčevih kazivača povezuje ista inačica te predaje (počinje kazivanjem o zidanju utvrde, zasluge za domišljatost pripisuje ženi/starici, Turčin je Alama, odnosno Ulama beg).

Na takvo razmišljanje potiče i dio tekstova koji u novinama i periodičnim izdanjima govore o đurđevačkoj priredbi, pa i tekstovi pisani radi

argumentiranja prijedloga za zaštitu *Legende o Picokima*, odnosno njezina upisa u Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Naime, u tim se tekstovima vrlo često predaja i njezino scensko uprizorenje prepleću, pričanje predaje premeće se u prepričavanje radnje dramskog uprizorenja, vrlo često se navode upravo dijalozi iz scenarija. Kao primjer neka posluži rado citirani tekst, koji u scenariju D. Bahunca izgovara Turčin, Ulama beg, odustajući od opsade: "A vi tamo, pernati junaci što picekima bojeve bijete, ime PICOKA dovijeka nosili! PICOKIMA vam se djeca zvala, a unuci vaši ostat će PICOKI!"

O nadimku *Picok*

Očigledno je da Ulama beg ne može biti zaslužan za nadimak koji su Đurđevčani i drugi različito doživljavali i tumačili. Zasluge pripadaju pjetliću jer je *picok* izobičajeno ime za pile muškoga roda i pripada starijem lokalnom govoru. Različita su mišljenja o tome koji se Podravci mogu nazivati *Picokima*, samo Đurđevčani ili i stanovnici đurđevačke okolice, a ima i potvrda da su *Picokima* nazivani svi Podravci. Čini se da je prije nadimak doživljavao kao pogrdan, podrugljiv ili šaljiv, a zatim je prihvaćen kao poželjan (što je naglašeno i uz Lovrenčevićev zapis predaje). Velimir Piškorec ovako je formulirao svoje tumačenje:

Budući je korijen riječi *picok* homofon poznatoga vulgarizma, nije isključeno da je riječ *picok* neđurđevčanima služila i kao izraz kojim su se rugali Đurđevčanima (vidi bilješku 5).

Citirane riječi Ulama bega iz scenarija *Legende o Picokima* također su tumačene kao poruga braniteljima ("pernati junaci što picekima bojeve bijete"), a u nekim novinskim tekstovima nazivaju se i kletvom Ulama bega. Naravno, tobožnje riječi Ulama bega ne potvrđuju njihovo podrijetlo od Turaka, ali se mogu shvatiti kao tumačenje nadimka u službi dramske izvedbe. Domišljanja o podrijetlu i prvotnome značenju toga nadimka nije predmet ove rasprave; ovdje je važno upozoriti da se s vremenom mijenjao odnos prema nadimku, i u njegovih nositelja i u drugih. U naše je dane nadimak ne samo prihvaćen nego i poželjan, te važan za samoidentifikaciju Đurđevčana i drugih Podravaca kao i za njihovo prepoznavanje od drugih. Sigurno je tome pridonijela i đurđevačka priredba, iako valja naglasiti da i sam njezin nastanak svjedoči o pozitivnom odnosu prema predaji kao kulturnom dobru i o prihvaćanju nadimka kao izraza lokalne pripadnosti i posebnosti.

U novinskom članku koji je napisao B. Kovačević, Podravac, čitamo:

Nekada su se Đurđevčani ljutili kada bi ih netko glasno nazvao *Picokima*. Kasnije su taj nadimak primali mirno, ravnodušno, a u posljednje se vrijeme tim nadimkom i ponose, pa svuda ističu da su oni pravi *Picoki* i odmah pričaju legendu o hrabrim braniteljima đurđevečke

tvrdave (B. Kovačević u "Vjesniku", 25.5.1975: preuzeto prema Petrović-Peroković, 118.).

O rastućoj identifikaciji s nadimkom svjedoči i njegova javna uporaba: likovna priredba *Picok*, Izviđački odred *Picoki*, restoran i hotel *Picok*, a taj nadimak ponosno nosi i đurđevački pjesnik, slikar i skupljač etnografske građe Đuka Tomerlin – Picok.

Pijetao je zaštitni znak prehrambene industrije "Podravka" iz Koprivnice, a može se smatrati i svojevrsnim simbolom cijele Podravine. Podravska folklorna društva više su puta na zagrebačku Međunarodnu smotru folklor donosila pijetla, nosila ga u svečanoj povorci i na nastupima; u starijim podravskim svadbenim običajima pijetla je nosio *pozović* – muškarac koji je, kako mu ime kazuje, pozivao rodbinu i goste na svadbu (Ivančan 1966:179).

Odjeci predaje i njezina scenskog uprizorenja

Đurđevačka je predaja i njezino scensko uprizorenje *Legenda o Picokima* inspirirala brojne pisce, likovne umjetnike i glazbenike, prije svega podravske. Među starijim autorima ističe se pučka pjesnikinja Mara Matočec, koja je tridesetih godina prošloga stoljeća napisala crticu *Odakle ime Picoki?* i dvije pjesme, u kojima se spominje predaja.⁶ Sigurno je mnoge inspiriralo i uprizorenje predaje *Legenda o Picokima* ili ih barem podsjetilo na predaju. U tome je smislu vrlo poticajna bila i koncepcija đurđevačke priredbe, koja je u višednevni program uklopila i različita književna i likovna događanja, među kojima je i likovni program za djecu *Mala crtana Picokijada*. Među brojnim likovnim ostvarenjima najčešće se spominje slika Josipa Turkovića (ulje na platnu velikog formata iz 1969.), koja se danas nalazi u đurđevačkoj gradskoj vijećnici. Objavljene su i dvije slikovnice: *Podravska legenda* Dubravka Horvatića i Josipa Turkovića i *Sada znam tko su Picoki, a ti?* Mirjane Lichtner Kristić i Zdravka Šabarića. Dvojica su Koprivničanaca 1970. napravila strip *Picoki*, ali nije objavljen. Godine 2001. objavljen je nosač zvuka s obradom predaje koju potpisuje redatelj Srećko Berec, a većina izvođača su članovi Kulturno-umjetničkog društva "Petar Preradović" iz Đurđevca. Među uglazbljenim pjesmama spominju se *Đurđevečki picoki* (tekst i glazba Ljubice Hasan), autorske pjesme s Dječjeg glazbenog festivala "Kukuriček" te glazbena priča za djecu *Izgubljeno more* Davora Jandrešića Mandraka. Đurđevačku priredbu opjevao je i poznati guslar Mile Krajina pjesmom *Đurđevačka legendarna Picokijada*, a u osvit đurđevačke priredbe puhački orkestar Dobrovoljnog vatrogasnog društva Đurđevac prohodila gradom svirajući budnicu *Zbudite se, Picoki*.

⁶ U časopisu *Evolucija*, god. II, sv. 6-7. 1933; citirano prema V. Piškorku i prijedlogu zaštite.

Durđevačka predaja i njezino uprizorenje u svjetlu zaštite kulturnih dobara

Bez pretjerivanja se može reći da se Đurđevčani veoma ponose svojom predajom, njezinom inscenacijom i cjelokupnom priredbom, te da ih u tome podupiru stanovnici đurđevačke okolice, a, čini se, i drugi Podravci. O tome svjedoče svi tekstovi iz novina i drugih publikacija, u to se možete uvjeriti u osobnom doticaju, a o tome govori i njihova poduzetnost i upornost u iznalaženju puteva i načina za afirmaciju *Legende o Picokima*. Jedan od njima važnih ciljeva je potvrđivanje toga događaja kao kulturnog dobra i upis *Legende o Picokima* u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, koji se vodi pri Ministarstvu kulture. U siječnju 2003. godine gradonačelnik Đurđevca je od Ministarstva kulture zatražio da se "scenskoj viziji *Legende o Picokima*" utvrdi svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra. U lipnju iste godine Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu, donosi rješenje kojim se "Pučka predaja *Legenda o Picokima*", sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (iz 1999. godine), do donošenja rješenja o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra stavlja pod preventivnu zaštitu.⁷ Spomenuti Zakon utvrđuje tri vrste kulturnih dobara: nepokretna kulturna dobra, pokretna kulturna dobra i nematerijalna kulturna dobra, a preventivnu zaštitu ograničava na tri godine.

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) je potkraj 2003. godine usvojila Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage), koja se oslanja na više prethodnih UNESCO-vih dokumenata, osobito na Preporuku o zaštiti tradicionalne kulture i folklora iz 1989. godine. Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine je Hrvatska kao "država stranka" potvrdila u svibnju 2005. donošenjem Zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Otada Ministarstvo kulture intenzivira djelatnost na prepoznavanju hrvatske nematerijalne kulturne baštine te savjetodavno okuplja stručnjake relevantnih profila.

Đurđevčani pak, svjesni roka preventivne zaštite, intenziviraju svoje napore oko utvrđivanja svojstva nematerijalnog kulturnog dobra i trajne zaštite *Legende o Picokima*. Ministarstvu kulture upućuju proširen i promijenjen tekst prijedloga, u kojemu izražavaju svoje mišljenje da je *Legenda o Picokima* nematerijalno kulturno dobro "od nacionalnog značaja". Upućenost u intencije *Konvencije* pokazuju isticanjem lokalne zajednice kao nositelja kulturnoga dobra, naglašavaju sudjelovanje svih naraštaja i

⁷ Vidljive razlike u formulacijama pokazuju da Đurđevčani žele zaštititi scensko uprizorenje predaje, a rješenje Ministarstva nespretno izjednačuje predaju i scensko uprizorenje. O dvojabama i nesnalaženju u pitanju što tu treba zaštititi bit će još govora. Preventivna zaštita omogućila je da se to utvrdi u roku od tri godine.

identifikaciju Đurđevčana i drugih Podravaca s njihovom predajom i priredbom te iznose svoj plan zaštite kulturnog dobra.

U lipnju 2006. izvedbi *Legende o Picokima* nazočila je službenica Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH i autorica ovoga članka. U programskim i propagandnim tiskovinama organizatori su najavili priznanje svojstva kulturnog dobra *Legendi o Picokima*, a na svečanosti prije njezine izvedbe nazočnima je to radosno najavio Podravac, ministar u Vladi RH. U govoru je spomenuo i Sinjsku alku, odnosno pretpostavljenu istodobnost stjecanja istog statusa u *Registru* Ministarstva kulture, što je valjda trebalo istaknuti važnost đurđevačke priredbe. Naredne je godine o istoj prigodi potvrđen ulazak *Legende o Picokima* na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske (*Lista* je sastavni dio spomenutog Registra kulturnih dobara pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske).

Je li nastupom ministra politika javno pokazala svoje sudjelovanje u promicanju lokalnog (ili nacionalnog?) interesa u kulturi? Rekla bih da jest, iako je u nas teško razumjeti složeni međuodnos politike i drugih aspekata društvenog života. Primjerice, mnogi se organizatori kulturnih i drugih priredbi osobito trude osigurati "visoka pokroviteljstva". Čini se da i sudionicima tih priredbi, članovima organizacijskih i nadzornih tijela, pa i gledateljima gode takva pokroviteljstva jer ih doživljavaju kao priznanje važnosti i vrsnoće priredbe. I sama sam se, kao stručna i umjetnička ravnateljica zagrebačke Međunarodne smotre folklora u to uvjerila; moja promišljanja o odustajanju od te prakse nisu naišla na podršku drugih odgovornih osoba.

Vraćajući se *Legendi o Picokima* spominjem da je prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman bio pokrovitelj đurđevačke priredbe, a potom predsjednik Stipe Mesić. Vjerojatno o tim pokroviteljstvima svaki pojedinac ima svoje mišljenje, ali kada se to mišljenje objavi u novinama, dobiva drugu težinu. Tako je jedan istaknuti Đurđevčanin napisao članak koji je objavljen u *Vjesniku* (9.8.2002.) pod naslovom *Sinjska alka i đurđevačka Picokijada: alkari bi se trebali ugledati u Picoke*. Autor uspoređuje đurđevačku i sinjsku priredbu, naglašava njihovu turističku važnost te spominje pokroviteljstvo predsjednika Stipe Mesića, koje su obje imale do 2002. godine, kad ga je Sinjska alka izgubila "zbog poznatih političkih razloga", "vrijeđanja Predsjednika Republike i aktualne vlasti". Autor komentira događaj koji je u to doba uzbudio hrvatsku javnost i doživio mnoge interpretacije; nije sporno da autor ima pravo na svoju interpretaciju i da je novine, sukladno svojoj uređivačkoj politici, mogu objaviti. Za ovu raspravu čini se važnim istaknuti da je autor ustvrdio kako đurđevačka priredba, za razliku od sinjske, nije politizirana i da bi se Sinjani u tome pogledu trebali ugledati na Đurđevčane. No, kad bi i bilo tako, zar je doista dovoljno da pri samoj izvedbi priredbe ne bude "politike i politikanstva" ili je riječ o "količini" politike, a zar i autorova

interpretacija u novinama nije dio politiziranja kulturne priredbe? Zar i "oprema" članka (naslovi i podnaslovi) nije odraz politike, kao i izbor jednog a ne drugog mišljenja o istome događaju? I novinski članci koji ističu sudjelovanje lokalnih političara u izvedbama *Legende o Picokima*, osobito kad je riječ o članovima stranke na vlasti, više su od novinske vijesti (primjerice, članak s istaknutim naslovom o sudjelovanju "šefice" đurđevačke Hrvatske demokratske zajednice, koja je nastupila u ulozi starice zaslužne za ideju o ispaljivanju *picoka* (*Jutarnji list*, 23.6.2005.)). Konačno, zar se politika nama ne bavi i onda kad se mi ne bavimo njome.

No, u izvedbama *Legende o Picokima* su doista nastupili mnogi, a među njima i istaknuti građani i osobe poznate i izvan lokalne sredine; upravo je u toj identifikaciji i spremnosti na angažman snaga đurđevačke priredbe. Ima u toj zajednici i disonantnih glasova, i kritičkih stavova, i različitih mišljenja o pojedinim pitanjima, pa i o političkoj potpori *Legendi o Picokima*: je li ona potrebna, dovoljna ili nedovoljna? I ti se glasovi mogu tumačiti kao zanimanje za priredbu i pokušaji njezina mijenjanja na bolje; gora bi od njih bila ravnodušnost i nedostatak ikakva mišljenja.⁸

Stručne dvojbe

Stručno povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu koje je imenovalo Ministarstvo kulture u svom se djelovanju suočava s brojnim nepoznanicama i dvojabama. Neke od njih proizlaze iz tradicije struke, barem etnološke, koja je još uvijek pomalo kruta u poimanju predmeta svoga bavljenja, pa tako i pitanja zaštite. Ako ništa drugo, to dolazi do izražaja u preferiranju zaštite starijih kulturnih pojava koje dopiru do nas zahvaljujući dugom trajanju i prenošenju s naraštaja na naraštaj te pripadaju kolektivnom sjećanju i praksi. Zaštita etnografske baštine dugo se bavila predmetima i objektima, tzv. pokretnom i nepokretnom baštinom i teško se snalazi u zaštiti nematerijalnog, odnosno sklona je pruzimanju obrazaca, postupaka i retorike iz zaštite materijalne baštine.⁹ Etnolozima i drugim stručnjacima nisu uvijek jasne ni intencije UNESCO-a, ali se to događa i u drugim zemljama. I drugdje se UNESCO-vi dokumenti različito tumače i izazivaju stručne rasprave i dileme,

⁸ Jedan od sporova vodi se oko imena uprizorenja predaje; neki smatraju da ono ne treba glasiti *Legenda o Picokima* nego *Legenda o picoku*, a treći je nazivaju *Legendom o Picoku*. Čini se razumljivim da je prevladao naslov koji ističe nadimak članova zajednice (u množini), odnosno osobitost njihova identiteta.

⁹ U engleskom tekstu *Konvencije* rabi se izraz "intangible".

a njihova primjena ovisi o specifičnostima pojedinih država, njihovih kultura i kulturnih politika.¹⁰

Iako se danas *Legendom o Picokima* naziva cijela višednevna priredba, u užem se smislu taj naziv odnosi na uprizorenje predaje, scensko djelo za koje je napisan i više puta mijenjan scenarij, odnosno tekst, ozvučenje, osvjetljenje i scenografija te izabrani redatelj, glumci i ostali izvođači. Bez obzira na njihovu profesionalnost ili neprofesionalnost, riječ je o autorima čija su imena poznata; više autora u jednom uprizorenju i više uprizorenja tijekom vremena. Spomenut je i pokušaj zaštite autorskih prava *Legende o Picokima* u odgovarajućoj ustanovi.

Predaja na koju se uprizorenje oslanja pripada staroj usmenoj baštini, ali samo njezina zaštita ne bi zadovoljila predlagače, koji taj status očekuju i za njezino uprizorenje, odnosno *Legendu o Picokima* kao scensko djelo. *Legenda o Picokima*, unatoč predaji od koje polazi, pripada recentnom i autorskom kulturnom izričaju.

Nema sumnje da je u gotovo četrdeset godina trajanja i tridesetak izvedbi zauzela jedinstveno mjesto u životu zajednice kojoj pripada, što potvrđuje i nastojanje te zajednice da *Legenda o Picokima* bude prepoznata i kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske. I u tom relativno kratkom vremenu može se pratiti rastuća identifikacija Podravaca, posebice onih iz Đurđevca i okolice, s *Legendom o Picokima* te traganje za zajednici najprihvatljivijim uprizorenjem njihove predaje.

U tom svjetlu, kao jedna od dvoje stručnjaka pozvanih da Ministarstvu kulture napišu svoje mišljenje o prijedlogu zaštite *Legende o Picokima*, našla sam se u dilemi. U početku sam mislila da scenska izvedba *Legende o Picokima* nikako ne spada u djelokrug zaštite nematerijalnih kulturnih dobara koja se oslanja na djelatnosti i koncepcije UNESCO-a. Pokušala sam dilemu riješiti kompromisom, predlažući Ministarstvu kulture da se *Legenda o Picokima* i mnoge druge priredbe koje se oslanjaju na baštinu i pridonose njezinu očuvanju kao i očuvanju lokalnog identiteta registriraju u posebnoj kategoriji kulturnih priredbi. No, to se pokazalo neprovedivim, a i sama sam s vremenom i dubljim upoznavanjem đurđevačke priredbe i njezinih pobornika mijenjala mišljenje. Njihova upornost, ponekad i nekritičnost, natjerala me da sama sebi postavim nekoliko pitanja: koje je vrijeme i broj naraštaja presudan za prepoznavanje nematerijalnog kulturnog dobra, nisu li u prošlosti znatno starijih kulturnih dobara također postojali "autori", jesmo li u primjeru *Legende o Picokima* svjedoci istih procesa koji su se u prošlosti događali i s drugim kulturnim pojavama, ali o tome ništa ne znamo? Zar, konačno,

¹⁰ O tome u tjedniku *Zarez* piše Tvrtko Zebec, etnokoreolog, član hrvatskog Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu, nakon sudjelovanja na UNESCO-vu sastanku stručnjaka u New Delhiju, u travnju 2007. <http://www.zarez.hr/206/antropologija.1.htm>

uprizorenje *Legende o Picokima* nije suvremeni oblik života predaje ili jedne njezine inačice oko koje su se stvorili svi uvjeti za prepoznavanje nematerijalnog kulturnog dobra i po UNESCO-vim kriterijima, odnosno njihovoj primjeni u Hrvatskoj. To znači da je izvedba *Legende o Picokima* vezana uz određeni kulturni prostor, da je zajednica prihvaća kao svoju baštinu koja se prenosi s naraštaja na naraštaj (premda je mali broj tih naraštaja), zajednica je stalno iznova stvara povezujući svoju suvremenost i povijest, što članovima zajednice pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti.¹¹

U svjetlu svega rečenoga zalažem se za zaštitu predaje i priredbe *Legende o Picokima* kao nematerijalnog kulturnog dobra lokalnog značaja u kojemu se predaja i scenska izvedba povezuju i zajednički ostvaruju.

Može se pretpostaviti da će i scenariji i izvedbe *Legende o Picokima* i dalje doživljavati promjene. Te promjene nisu samo različita redateljska "čitanja" dramskog autorskog djela nego su, sudeći po novinskim i drugim tekstovima, i predmet razmišljanja Đurđevčana, koji i dalje tragaju za "najboljim" uprizorenjem svoje predaje i koji očigledno smatraju da imaju pravo utjecati na to uprizorenje, bez obzira na autorska prava scenarista. Autorstvo pojedinih scenarija nije upitno, pogotovo kad scenariji postoje u pisanom i objavljenom obliku. Iako nam nije poznat prvi scenarij (*Napad Turaka na Stari grad*) i ne znamo zašto se i on ne nalazi u dokumentaciji upućenoj Ministarstvu kulture, o njegovu sadržaju i izvedbi doznajemo iz novinskih i drugih tekstova. U njima se ističe kolektivni napor Đurđevčana oko ideje, ostvarenja i uprizorenja *Napada Turaka na Stari grad*, ali se imenuje i dvoje sumješтана koji su dobili zadatak napisati scenarij. Na temelju istih svjedočenja čini se sigurnim da se drugi i treći scenarij, Bahunov i Balogov, oslanjaju na prvi, preuzimlju osnovnu ideju i radnju. Oslanjajući se na predaju i zatim jedan na drugoga, ti scenariji odstupaju od uobičajene predodžbe o autorskom dramskom djelu, pa se čini da pitanje autorstva nije odlučujuće u pitanju o pripadnosti *Legende o Picokima* đurđevačkoj zajednici.¹²

¹¹ Prema Zakonu o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine nematerijalna baština znači "vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoje međusobno djelovanje s prirodom i svojom poviješću koja im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti."

¹² Pitanje autorstva nije sasvim jasno kad je riječ o pojavama tzv. tradicijske kulture i njihovim suvremenim izvedbama. Pojavilo se u javnosti u vezi s korčulanskom *Moreškom*, kada su tadašnji njezini nositelji i izvođači neuspješno pokušali osporiti profesionalnom Ansamblu narodnih pjesama i plesova "Lado" da za scenu oblikuje i izvodi *Morešku*. Uskoro se u Korčuli pojavila još jedna skupina izvođača *Moreške*, kojoj sumješćani nisu mogli osporiti prava, ali je trebalo vremena da se smire razmirice u lokalnoj sredini. Tada

Na moje mišljenje utjecala je i spominjana recenzija Velimira Piškorca. Pisao ju je kao stručnjak, jezikoslovac, ali i kao – kako sam kaže – "dugogodišnji promatrač, višestruki sudionik u programima *Legende o Picokima* te poznavatelj javnoga mnijenja Đurđevčana". Zalažući se za uvrštavanje *Legende o Picokima* na Listu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske Piškorec ističe da njezina relativna recentnost "gledano iz suvremene perspektive konstrukcionističkoga poimanja kolektivnog identiteta – nipošto ne umanjuje njezino značenje kao konstitutivne, performativne i diskurzivne identitarne strategije". Uz autorovu znanstvenu kompetenciju dojmio me je, još i više, njegov glas svjedoka, sudionika i člana zajednice, glas insajdera. Srećom, ta dva glasa nisu proturječna. To me potaknulo na preispitivanje mojih "stručnih stavova", na kritičnost prema ocjenjivanju odozgo i izvana, te uputilo da na osnovi pisanih tragova, razgovora s upućenima i nazočnosti izvedbi pokušam razumjeti "druge" i uobličiti vlastito mišljenje o *Legendi o Picokima*.

NAVEDENA LITERATURA

- Bošković-Stulli, Maja. 1978. "Zagrebačka usmena pričanja u prepletanju s novinama i televizijom". *Narodna umjetnost* 15:11-35.
- Đurić, Tomislav. 1996. "Legenda o "picoku". *Sto najljepših legendi iz hrvatske prošlosti*. Grad: Izdavač, 61.
- Ivančan, Ivan. 1966. "Svatovi u Molvama nekad i danas". *Narodna umjetnost* 4:175-188.
- Ivanišević, Marinko. 2006. "Kako je nastajala scenska izvedba 'Legenda o Picoku'". *Podravski zbornik 2006*.:253-261.
- Jalžabetić, Tomo. 1898., 1899. *Đurđevac. Narodni život i običaji*. Rukopisna zbirka Odsjeka za etnologiju HAZU, SZ 54.
- Marks, Ljiljana. 1994. *Vekivečni Zagreb. Zagrebačke priče i predaje*. Zagreb: AGM.
- Marks, Ljiljana. 2001. "Predaje o Beču i Zagrebu". *Gazophylacium* 1-2:73-81.
- Petrović-Peroković, Vesna. 1996. "Picokijada od ljeta do ljeta". *Đurđevečki zbornik 1996*.:109-119.

se spominjalo da bi se autorstvo trebalo dokazivati točnim zapisom djela (tekstovnim, notnim i kinetografskim, odnosno audiovizualnom snimkom) te da bi o autorstvu mogle odlučivati i male razlike u dramskoj izvedbi, koreografiji ili glazbenoj pratnji.

THE LEGEND OF THE *PICOKS* [*LEGENDA O PICOKIMA*] IN THE LIGHT OF GLOBAL AND NATIONAL (CULTURAL) POLICY

SUMMARY

The Legend of the *Picoks* [*Legenda o Picokima*] is a manifestation that has taken place every year since 1968 in the Podravina town of Đurđevac. Over time, it has become an important event in the local community and a point of reference for its identity. The core content of the three-day event is the staging of the popular oral legend on the defence from the Ottomans of the Đurđevac fortress and on the origins of the nickname *Picok*. Many of the inhabitants of Đurđevac and the surrounding area were engaged in the stage presentation of the legend, starting from the idea, to writing the script, the directing of the production and the acting. Many amateur actors and singers, members of culture and art and sports associations, took part, as well as firefighters and school-children, while a valuable contribution was made through the technical know-how and experience of associates working on wiring for sound, lighting, scenography and the fire-works effects. The show is performed in the place spoken of in the legend, in front of the Đurđevac fortress, *Stari Grad* [Old Town]. Along with the participation of amateurs, it has become the practice with time to engage professional directors, actors and technical staff. There is an ever-present dilemma about language, that is, the dialect or local speech in which the stage presentation should be performed, and about the participation of professional theatre people. Although two written scripts exist and the names of their authors are known, the production has retained the character of a collective work, while the local community experiences the legend and its staging as an integral entity and as its cultural heritage, with which it identifies and also represents itself outside of its immediate native place. In our time, the *Legenda o Picokima* has been inscribed in the List of Protected Non-material Heritage of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia, and it has outgrown its local significance thanks to Croatian cultural policy and the globally expanded activities of UNESCO, as well as to the Croatian implementation of the *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*.

Keywords: legend, *Picoki*, cultural heritage, protection